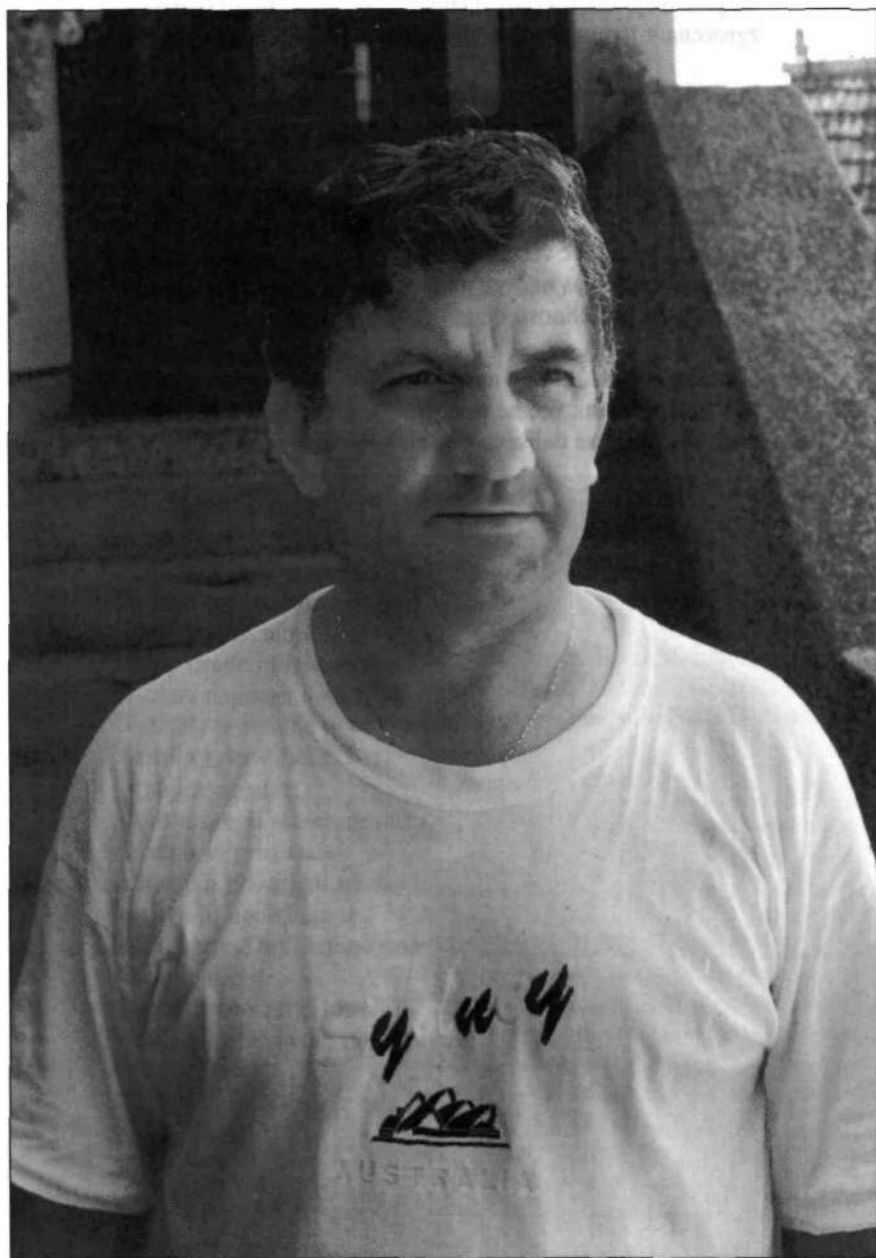

I N T E R V J U

JOŽE ŽOHAR

Izseljenski književnik Jože Žohar iz Prekmurja govori o ustvarjalnosti v diaspori, ki jo zaznamujejo polavstralstvo in polslovenstvo, vmesnost in nikogaršnjost.

- Kdo je bil Jože Žohar do leta 1968? Kako, v kakšnem in kolikšnem smislu vas je zaznamovalo obdobje do prestopa v tujstvo, v diasporo? Bi lahko govorili o tem, da ste bili nekakšen disident, ne nujno v političnem, ampak bolj svobodoljubnem smislu? Ste res bili v naših zaporih in v avstrijskem taborišču Treiskirchen pri Dunaju? Zakaj?

»Sanjaškega falota s tem imenom sem osebno zelo dobro poznal.

Bila sva kot enojajčna dvojčka. Spominjam se, da je začel zelo zgodaj brati, iskati neki drugi svet, kamor naj bi nekoč poniknil. Pri dvanajstih je že vdružil krmaril skozi Mayeve indijancarice. Učiteljci so skoraj izpadle oči, ko je za prosti spis s predpisano temo namesto o jeseni na združnem posestvu pisal o nekakšnem Old Shatterhandu in Indijancih.

Kakorkoli že, ta, o katerem govoriva, je bil zaznamovan s sanjami. Nekoč ga je v vaški knjižnici nekdo prijazno tresčil po glavi z Mučeniško potjo k svobodi: To je zate, ne ono! Res, za kratek čas se mu je odpiranje zaprlo, nastopila sta začudenje in groza ob načinih smrti, ki jih lahko človek stori človeku. Nekatere slike so se mu za vse življenje vtisnile v spomin: krematorijska peč in golo truplo, ki ga z nekakšnimi velikimi kleščami držita še živa mrliča. Gore, gore trupel. Na drogove privezani, ustreljeni talci. Neki Kastelic, javno obešen v Celju. Obraz, ki so s streli vanj izrisali petokrako zvezdo. Na mizi odrezane glave partizanov, ki so jim v usta vtaknili cigarete. Ljudje, ki si pred mitraljezi kopljejo jamo, preden padejo vanjo. Da bi moral s temi in drugimi ne svojimi grehi tudi sam živeti, me je nekoč vprašal, v sebi že odločen za širni svet. Odgovor je bil tam, a ga nisem mogel izreči. Leta 1968 sva se za vedno razšla, da se živa nikdar več ne bi srečala. Pozneje mi je čez ocean leta in leta pošiljal mile glasove iz violine svojega deda, iz očetove klavirske harmonike, iz bratovega saksofona, me prepričal. Vedel je, da sem identične glasove odnesel in jih nosil s seboj, da je skozi njih vel spomin na rod in gorička polja ter griče, bukevje, jelševje, na otožnost Prekmurja, na počasno pretakanje temne Mure. Želel je doseči nekakšno trajnost, ubranost, sozvočje, nepretrgano življenje in živost odnesenega z ostalim, odmev odmevu. S tem me je znal mučiti. Razčesnilo me je. Pustil sem se. Preživel sem in živim. Z vsem njim, z vso glasbo najine pokrajine, tu, na peti celini, že in še komaj sedemindvajset let. Kakšna mladost!

Disident v političnem smislu nisem bil nikoli. Politika mi je bila povsem tuja. Bil sem premlad in prenaiven, da bi mogel spremljati dogajanje zunaj svojega ozkega kroga, vedeti, kot zdaj vem, za krivice, ki so se dogajale tudi takrat. Moje potrebe so bile minimalne, zadovoljene, moja razgledanost omejena in navidezno mi ni prav nič manjkalo. Gnala sta me mladostna neumnost in avanturizem, čeprav zdaj včasih mislim, da je bilo v ozadju še kaj drugega.

Zapori, pasje maternice! Kaj vse, kakšni vsi pesjani te lahko zmrldajo ali rešijo vanje. Morda je najdražja tista svoboda, ki se prične za žicami in zidovi. Moja se je pričela, ko so me varuhi jugoslovanske domovine prijeli na italijanski meji, pri poskusu ilegalnega prehoda... Kasneje so mi isto storili Avstrijci na meji z Nemčijo. Čas med štirimi stenami v Salzburgu, na Dunaju. Zaslisevanje in nasvet, naj se drugič vrnem z vojaškim pozivom, da bom zagotovo lahko ostal. Nekaj tednov v lagerju Treiskirchen. Stekli Švaba nas preganja po hodniku s pištolo, ozmerjajoč nas z jugoslovanskimi svinjami. Rjava papirnata vrečka, v njej kos kruha, klobasa in trdo kuhano jajce za na pot. Amerika, Kanada, Avstralija? Smer Maribor. Kar dva

avtobusa, takrat vsak teden. Izgubljene, vrnjene duše iz vse Jugoslavije, pa še iz Albanije, Bolgarije, Romunije, pijani od neznanske sreče v socializmu... Jaz potem še enkrat čez s pozivom za vojsko v žepu...

– Menda se vas je »milost pesniškega ustvarjanja dotaknila« že zamlada. Se spomnite začetkov pesnikovanja, saj so vam mladostni prijatelji ob predstavitvi druge pesniške zbirke Veku bukev konec junija v Murski Soboti prinesli ohranjena šolska zvezka vaših otroških pesmi?

»Ta posebna »milost« se je res začela zgodaj, počasi, plaho, s preprostimi neumnotvori, brez trohice umetniške vrednosti. Toda začela se je, da bi se malo pozneje v deškem internatu v Zagorju, ko so iz ozadja že delovale melodije doma in domače pokrajine, razlile na papir v že nekoliko bolj izdelani obliki, toda še vedno nič posebnega. To je bil čas prvih poslavljanj, prve in druge selitve z doma v Zagorje, potem v Ljubljano. Zagorje in okolico sem imel zelo rad. Lepi spomini: šola, kup prijateljev, kopanje v Savi in na Izlakah, najstniška hrepenenja in zaljubljenosti, obilno založena knjižnica v internatu in Delavskem domu, hribolazenje, kinematografi. In vendar je vedno nekaj manjkalo. Mislim, da sem prav takrat in tam načelkal tistih nekaj šolskih zvezkov nerodnih in mestoma erotičnih pesmic, ki sem jih potem dal v spomin starim prijateljem in na vse skupaj pozabil. Ob predstavitvi zbirke Veku bukev v Murski Soboti mi je mladostni prijatelj prinesel dva takšna zvezka. Vzel sem ju s seboj v Avstralijo. Morda bi jih lahko predelal. Začetno »stihoklepstvo« pred petintridesetimi leti se vendar ne more primerjati z mojim današnjim pesnjenjem.«

– V knjigi Kako pišejo je Marjeta Novak-Kajzer opozorila na knjigo Jana Paradowskega Alkimija besede, kjer ta pravi, »naj nas pri posameznem ustvarjalcu ne preslepi majhno število knjig, saj ga moramo večkrat pomnožiti, če hočemo dobiti popoln in natančen seštevek dela, ki so ga pogoltnili osnutki, predelave, zavrženi in znova napisani deli knjig«. Kako pri vas poteka ustvarjalni postopek? Tone Pavček ugotavlja, da je pesem kot svetloba, ki te obsije, ali milost, ki pride vate, ali pa je ni, Kajetan Kovič pravi, dokler boli, ni jamb in ne trohej, Boris A. Novak navaja, da je poezija hrbtnica njegovega bitja, Dane Zajc meni, da je v pesmi ves človek, medtem ko Janez Menart pravi, da se k pisanju spravi praviloma samo takrat, kadar je notranja nuja dozorela.

»Z navedbami teh sicer zelo znanih avtorjev se povsem strinjam. Za resnično pesmijo je vedno neki razlog, neki vzgon in za vsem avtor s svojim jazom. Pri mojem ustvarjanju osnutek nikoli ni že dokončana stvar. Je šele vesel začetek, morda samo z nekaj besedami ali verzi, žarek, ki posije, kadar posije, iskra, ki pade, kadar pade. Bolj v to seme buljim, bolj ga žulim, bolj se razrašča. K besedi pride beseda, verz se niza za verzom. Velikokrat je treba kaj izločiti, spremeniti, zbrisati, včasih se kar cela pesem sama požre, izgine, noče, ne more biti, ostati. Včasih, kadar se pozno v noč intenzivno ukvarjam z besedami, me še v snu morijo, v neskončnih verigah mi lezejo v ušesa in čez oči. Lahko jih slišim, kako se uglasujejo in pojejo. Berejo se mi naprej in nazaj. Besedna mora. Moram se zbuditi, prižgati luč in jih nekaj prilepiti na papir za poznejšo do- ali ob-delavo. Kljub vsemu mi ni uspelo ustvariti nič pomembnega.«

– Kdaj in kako ste odšli v Avstralijo? Na kakšen način se je začelo vaše iseljenstvo? Menda ste najprej obirali grozdje.

»Leta 1967 sem že bil ‚svoboden‘, bolj kot svoboda sama. Znova sem vse stavil na kocko. Z vojaškim pozivom sem na samem mejnem prehodu pred nosom miličnika prhnil čez rampo v sosednjo Avstrijo. Bil sem hitrejši od naboja, čeprav nihče ni streljal za mano. Spet sem končal v lagerju Treiskirchen pri Dunaju. Lahko sem ostal, dobil ‚Fremdenpass‘, se prosto gibal, za krajši čas delal na Semmeringu in drugje. Učil sem se francoščino, sanjal o Quebecu, sanje opustil in se vrgel na angleščino, brž ko sem zvedel, da so urejene listine za Avstralijo. Januarja leta 1968, nekaj dni pred 23. rojstnim dnevom, sem pristal na letališču v Sidneyu. Iz snega, poledice in hudega mraza sem nenadoma pristal v hudi vročini. Prvi vtisi so bili odlični, kljub temu da se je bilo treba ravnati po pravilih gostiteljice, avstralske države, vzeti, kar so dali, iti, kamor so te poslali. S tremi mladimi Slovenci sem bil odrejen za obiranje grozdja. Januarja! Ni bilo lahko obirati trsov nekaj tednov od ranega jutra do poznega večera, a zaslužili smo dobro. Potrebovali smo denar, saj smo prišli v Avstralijo brez ficka. Kasneje smo se raztepli, porazgubili, sam pa sem se vsidral v Sidneyu in okolici.«

– Zaupajte nam nekaj več o vaši vključitvi v »dvojno slovensko emigracijo v Sidneyu: politično in ekonomsko«! Bili ste tajnik Slovenskega društva v Sidneyu in tajnik Šolskega odbora za Novi južni Wales, potem ste se posvetili Slovenskoavstralskemu literarnoumetniškemu krožku (SALUK), veliko ste objavljali v različnih publikacijah, zbornikih, se pojavljali na slovenskem radiu v Sidneyu ...

»Po naključju sem rojen ravno na tisti dan pred pol stoletja, ko so domobranci drugič prisegali zvestobo Hitlerju, pri Svetem Juriju na Goričkem. Tu sem tudi odraščal, hodil v osemletko in si izbral rudarsko šolo v Zagorju. V vojni torej nisem mogel sodelovati, ne biti niti izdajalec niti morilec na nobeni strani. Domovina, kakršno sem poznal, je bila zame dovolj dobra, da nisem imel nobenega razloga delovati proti njej, zato se v Avstraliji nisem prišteval ne med politične ne med ekonomske priseljence. Bil sem pač avanturist. Dokler so bili v Sidneyu pretežno samo še ‚politični‘ slovenski priseljenci, domobranci in drugi, ki jim je režim še po vojni prizadejal krivice in jih obračal proti sebi, je bil mir. Ko pa so pozneje začeli prihajati ‚ekonomski‘ rojaki in ljudje iz mlajše generacije, ki ni bila obremenjena z vojno, so se med njimi začela trenja, saj ‚ekonomski‘ priseljenci niso mogli sprejeti stališča ‚političnih‘ o popolnem ignoriranju takratne domovine, dokler bo v njej vladal komunistični režim. Za slednje je bilo komunistično vse, kar je tam nastajalo, tudi knjige, časopisi, filmi, glasba in še sami ‚ekonomski‘ rojaki so bili menda smrtno nevarno okuženi s komunizmom. Gotovo, da se da poln sovraštva preživeti tudi v lastni temi, popolnoma izoliran od domovine in vsega njenega. ‚Ekonomske‘ rojaki pa so hoteli imeti stike s Slovenijo, slediti njenemu razvoju, sprejemati tiskovine, vzdrževati kulturne vezi, se vračati na počitnice. Zaradi teh različnosti in trenj se je slovensko društvo Sidney razcepilo in tisti, ki so svojo domovino sprejemali in hoteli z njo sodelovati, so ustanovili lastno društvo. Dolgo časa po tem razdoru, ko se je prvotno društvo izvilo iz svoje megle, sem postal njegov član, odbornik in tajnik. Začeli smo izdajati časopis Avstralski Slovenec, ki pa je po mojem odhodu iz društva prenehal izhajati. Nazorske razprtije med Slovenci v Sidneyu so se hitro unesle in oboji so znali sodelovati, ko je bilo to v njihovo korist. Najlepši zgled tovrstne medsebojne tolerance je šolski odbor, v katerem so še zdaj

predstavniki vseh slovenskih organizacij v Sidneyu. Dosegli so, da je slovenščina priznana kot maturitetni jezik in da imamo na eni od univerz slovenski lektorat.«

– Kako pa se je rodilo glasilo Svobodni razgovori? Pri njem ste namreč tako pisec kot urednik, izdajatelj in še marsikaj. Problem so zlasti stroški. Mar ne bi mogla k temu vsaj nekaj prispevati domovina, recimo Slovenska izseljenska matica ali katero od naših ministrstev recimo kulturno ali zunanje? Kaj pa sodelavci? Kakšno prihodnost napovedujete tej reviji? Koliko številk je izšlo doslej?

»Leta 1982 smo v Melbournu ustanovili Združenje jugoslovanskih piscev Avstralije in Nove Zelandije. V njem smo bili priseljenci vseh jugoslovanskih narodnosti. S *Pavlo Grudnova* sva bila med prvimi slovenskimi člani. Zunaj Združenja, a tudi za njegove člane, je *Grudnova* isto leto začela samoiniciativno izdajati glasilo *Svobodni razgovori*. Naslednje leto smo se Slovenci odcepili od Združenja in ustanovili lasten literarni krožek SALUK. Odtlej so *Svobodni razgovori*, ki jih urejam, povsem naša revija. Bolj ali manj redno so letno izšle po štiri številke. Pišočin sodelavcev je dovolj, a kot kaže, bodo glasilo prav kmalu pokopali stroški. Pomoči iz Slovenije ne iščemo in je ne pričakujemo.«

Sem vmes, sem vmes
 razvnet galjot med Scilo in Karibdo,
 podoba iz podob, ki sama sebe pelje
 na sprehod. Iz nemosti v sozvoč s teboj.
 Res sem tu. Ponovno. Odziv na klic.
 V dlaneh steklene kroglice
 prevračam. Poglede, šepetanja, glasove
 in prisluhe si v vse žepe tlačim. Z njimi
 bom odromal nekam daleč med evnuhe pisat
 smešne pesmi zase in za gluhe. Pel bom
 haremu kamel v puščavi, nagrobnikom pod evkalipti,
 razlitim valom na obali, kengurujem, razbežalim
 pred gozdnimi požari, deževju, da pride
 brez neurja in poplav. Napolnil bom prazne domove
 s teboj. Bom v svojem ostal.

Sem zmes, sem zmes
 sprimek obeh, kri krvi rodov, odišlih
 preko svojih meja.
 Na robu tvojih bregov sem
 begotina senca teh, ki te tu in zdaj
 veselo v novi vek neso, v spiralen svet,
 med gnečo v teku sedi hitrih cest.
 Spoznal sem zagonetno, nedeljivo gmoto,
 to, kar sva: veza in navez. A vzel vrvi ne bom.
 Nosil bom to svojo zmoto, se dalje klatil z njo.

/ Iz zbirke *Veku bukev*, *Sem vmes, sem vmes* /

– So kakršnekoli povezave med avstralskimi Slovenci? Kje vas je največ? Samo za primerjavo omenimo ugotovitev o argentinskih Slovencih, saj so, recimo v

Buenos Airesu, v tolikšni meri ohranili svoje slovenstvo, da govorijo kar o »slovenskem čudežu« v Argentini. Morda ste tudi slišali o svojevrstni prekmurski enklavi ali prekmurskem otoku v mestu Betlehem v državi Pensilvaniji v ZDA, kjer živi skupaj na tisoče Prekmurcev različnih generacij?

»Kljub ubijajočim razdaljam smo Slovenci v Avstraliji zelo dobro povezani in še kar sodelujemo. Največ nas je v mestih Sidney, Melbourne in Adelaide, kjer imajo slovenski katoličani verska središča s prostornimi in urejenimi cerkvami in dvoranami. Najbrž edini primer med Slovenci po svetu in zgled zase pa je cerkva v industrijskem Wollongou. Ta namreč ni last Cerkve, temveč kluba Planica in njegovih članov, ki so odkupili opuščeno anglikansko cerkev, jo nekoliko preuredili in posvetili za svojo. V njej so stalne slovenske maše. K cerkvi sodi stanovanjska hiša, ki so jo prav tako odkupili in jo oddajajo v najem. Dolgove so izplačali in zdaj mirno krmarijo naprej. S tem hočem poudariti iznajdljivost in pridnost malih slovenskih skupnosti, ki bi sicer lahko utonile v morju drugih in večjih. Saj bi podobne zgodbe gotovo našli tudi pri drugih slovenskih organizacijah, vse pa preveva skupni interes po ohranjanju lastne nacionalne in kulturne identitete. Sad je obilen, saj imamo v omenjenih in drugih avstralskih mestih društva in lepo urejene društvene prostore, povezujejo pa nas predvsem slovenske radijske oddaje ter glasila, kot so: Misli, Rafael, Glas Slovenije in Svobodni razgovori. *Taras Kermauner* je imel do neke mere prav, ko je slovenstvo v Buenos Airesu imenoval »slovenski čudež«. A je ta »čudež« vendarle bil nekakšen vase zaprt geto, ki se je skoraj popolnoma izoliral in je bil povsem izoliran od matične domovine, se hranil iz preteklosti in v njej živi še danes. Zato težko razume današnjo Slovenijo, saj ni in nikdar ne bo več tista Slovenija, ki so jo ti ljudje pred pol stoletja odnesli s sabo. Avstralski Slovenci se ne moremo primerjati z argentinskimi, vsaj ne z njihovim »čudežem«, ki se je tam lahko zgodil, ker je takoj po vojni odšla tja večina izobraženske smetane, ki je bila na domobranski in okupatorjevi strani ali sicer proti komunizmu. V Avstralijo je takšnih prišlo le nekaj, pa še ti so se raztepli na vse konce, tako da nismo imeli, kot jo imajo argentinski rojaki, močne intelektualne baze, iz katere bi mogli začeti in razvijati svoj »čudež«, ki bi mogel biti enak argentinskemu. Ne smemo pa zanemariti dejstva, da je slovenska skupnost v Avstraliji zrasla in postala močna po zaslugi začetnega in nadaljnega delovanja slovenskih duhovnikov med rojaki.

Vem za Betlehem v Pensilvaniji in tudi za časopis Amerikanski Szlovcenc Glasz, ki so ga Prekmurci izdajali več kot trideset let. Avstralski Prekmurci se tudi z njimi ne moremo primerjati. Premalo nas je in strahotno smo raztepeni, poleg tega pa bi bilo gotovo sila čudno, če bi zdaj in tu začeli izdajati časopis v prekmurščini z madžarskim črkopisjem ali sploh kakšen časopis izključno za Prekmurce, saj smo vendar tudi mi Slovenci. Smo pač nekoliko drugačni od Prekmurcev, kakršni so pred skoraj sto leti odhajali v Ameriko.«

- Nekoč so vas že vprašali, kaj menite, ali domači piščiči krogi in krogi svoje kolege iz Avstralije sprejemajo in dojemajo kot del celote ali vas prizanesljivo trepljajo po rami kot eksotične domotožne ptice. V svojem odgovoru ste premišljevali o »šalčkah jokajočih domotožnih stihov«, o »malem domotožnem stihoklepstvu«, a tudi dejstvu, da je slovenska literatura slovenska, saj nastaja v ljubljanski, zamejski ali izseljenski megli in da je vse »ena voda, en kruh, ista in deljena semena«. Kaj bi rekli danes?

»Isto kot takrat. Domači, zaprti in samozaverovani krogi in krogi imajo

pravico, da nas izseljence sprejemajo in dojemajo, kakor se jim zdi. Ne dvomim pa, da ne bi kdaj pa kdaj tudi oni izjokali malce domotožja, če bi bili na našem mestu. Tistim, ki živijo v domovini, se morda zdi naše domotožje nekoliko prismojeno, če ne že kar priskutno, ker je domovina v njem idealizirana, takšna, kakršna v resnici ni v njihovem vsakdanu. Ker se niso in se ne bodo nikoli izselili, se jim iz njihovega stalnega in varnega gnezda toži po daljnih, eksotičnih krajih. V svojih foteljih se selijo in nikdar ne izselijo na južne otoke, v Tibet, Sibirijo ali Egipt, pa tudi bližnji Augsburg ali Berlin lahko potrđita njihovo hrepenenje, recimo mu »domotožje«, po svetu in svetovljanstvu, katerih niso nikoli izgubili, ker si ju nikoli niso pridobili, ampak skušajo slednje doseči brez emigriranja. Njihova radiacija želi biti navzvenšnja, naša je pretežno nasprotna, povratna. Mi smo odšli v svet iz drugih razlogov in drugače, kot odhajajo oni v svojih fikcijah. Njim je priznanje sveta tako potrebno, kot je nam potrebno priznanje domovine, ki ji lahko tudi izseljenci še kaj ponudimo.«

– Kako je z vašim proznim ustvarjanjem in prevajanjem? Koliko je enega in koliko drugega? Menda ste nekoč že začeli pisati roman v nadaljevanjih. O rodnem Goričkem? Ga boste končali?

»Pomurska založba v Murski Soboti mi je junija izdala drugo pesniško zbirko z naslovom Veku bukev. Prejšnja, Aurora Australis, je izšla pred petimi leti pri Mladinski knjigi. Pred leti sem v Avstralskem Slovencu res začel v nadaljevanjih objavljati nekakšen roman o ljudeh z Goričkega, kar sem s prenehanjem izhajanja revije opustil. Morda se bom k precej široko zamišljenemu projektu še kdaj vrnil in ga nadaljeval. Tudi pri prevajanju bi lahko bil malo bolj delaven, a kaj, ko je toliko tudi povsem banalnih stvari, za katere in zaradi katerih je treba početi še vse kaj drugega. Z *Bertom Pribcem* sva v slovenščino prevedla izbor poezije avstralskih pesnikov, ki naj bi izšel pri neki slovenski založbi še pred desetdnevno vojno. Po tem je, kot kaže, založba izgubila ne samo interes, ampak tudi mapo s prevodi. *Ciril Berglesu* sem v angleščino prevedel zbirko Ellis Island, ki je izšla pri Alephu. *Alešu Debeljaku* sem prevedel Slovar tišine in bom zelo zadovoljen, če bo uspel z njim prodreti v Ameriki. V Svobodnih razgovorih sem večkrat objavil svoje prevode tudi drugih slovenskih pesnikov. Rad bi jih predstavil v kateri od avstralskih literarnih revij. *Aleš Debeljak* je nekaj mojih prevodov pesmi *Milana Dekleve* vključil v zbirko sodobne slovenske poezije, ki je pod naslovom *Prisoner of Freedom* pred časom izšla v Ameriki. Načrtujem prevod slovenskega romana, ki je sicer že izšel v nemščini, a je vprašanje, če bom v Avstraliji našel založnika. Zato moram najprej pripraviti sinopsis romana in prevesti nekaj eksemplaričnih strani, s čimer bi rad dosegel založnikovo zanimanje, še preden bom sploh začel z zaresnim prevajanjem. Kaj pomaga, če ste v Sloveniji prevedli v angleščino Cankarja, Kosmača, Potrča, Smoletovo Antigono, Zupanov Menuet za kitaro, niste pa v anglosaksonskem svetu našli ne založnika ne razpečevalca, ki bi te knjige tržil in spravil med bralce. Zdaj sem v Avstralijo odnesel že prevedeni roman zelo uspešnega slovenskega pisatelja mlajše generacije z namenom, da mu tu najdem založnika. Ne vem, če mi bo uspelo, a je vredno poskusiti. Trdno upam, da se bo prej ali slej nekaj slovenskega pojavilo na avstralskem knjižnem trgu.«

– Leta 1990 je torej pri Mladinski knjigi izšla vaša prva pesniška zbirka Aurora Australis, pesmi južne zarje, kjer prihajajo do veljave dvojnosti: polavstralstvo, polslovenstvo, kar naj bi po besedah Matjaža Kmecla pomenilo za vas »najprej

svojevrstno nikogaršnjost«, potem bivanje in pesnjenje, jesenska pomlad in spomladanska zima, prihajanja in vračanja, daleč in nekoč, »sva dva, sva dva«. Ste res kdaj izjavili, da dlje ko ste v Avstraliji, bolj ste pesnik? Od kod pravzaprav ime Aurora Australis?

»Tiste izjave se natančno ne spomnim. Morda sem res rekel, kot ste navedli ali pa sem morda hotel reči, da dlje ko sem v Avstraliji, bližje sem domovini ali nekaj podobnega. Pesmi v zbirki Aurora Australis so dejansko izpod južne zarje. A tak naslov se mi je zdel preveč enostaven. Že leta 1958 je *Neva Rudolfova* v Trstu izdala pesniško zbirko pod naslovom Južni križ s svojimi pesniškimi vtisi iz časa bivanja v Avstraliji. Naslov Aurora Australis, Južni sij, se mi je zdel bolj zanimiv, ker nosi v sebi še druge elemente. Ne označuje samo konkretnega Južnega sija v nasprotju z Auroro Borealis ali Severnim sijem. Aurora (mi) pomeni tudi rimsko boginjo zarje, prijateljico muz (aurora music amica), zarjo, svitanje, tudi ono, začeto v meni samem. Beseda australis, ki je tudi latinskega izvora (auster = južni veter, jug) kot ime Avstralija pa že sama po sebi zemljepisno nakazuje, od kod prihajajo te pesmi. V njih, kot tudi v zbirki Veku bukev, gre res za nekakšno polavstralstvo polslovenstvo in nikogaršnjost, vmesnost. To pomeni, da nisem več povsem tam, ker sem že tu, a tu še tudi nisem povsem, ker sem še vedno tudi tam, sem in nisem tu in tam. Najbrž je to tista shizofrenija, duševna razcepljenost, v kateri živim, a je ne sprejemam, vsaj ne kot psihopatološko stanje.«

– Kakšen je vaš pogled na prekmursko literarno ustvarjalnost? Mislimo na ustvarjalce, ki so fizično naseljeni v pokrajini kot Feri Lainšček, Milan Vincetič, s katerim si že dolga leta dopisujeta, Robert Titan-Felix, Milivoj Miki Roš in še kdo.

»Mislim, da mladi v Prekmurju po svoje nadaljujejo tam, kjer je prenehal – ali pa sploh nikoli ni začel – *Miško Kranjec*. Najzgovornejši zgled za to je gotovo *Feri Lainšček*. Ne dogaja in ne zgodi se vse samo v slovenski metropoli. Tudi obrobje, ‚provinca‘ ima in zna kaj povedati, prepričljivo uspešno, ne da bi se ji bilo ‚treba delati‘. Vse je že tam, pokrajina in ljudje, polni pesmi in zgodb, samo zajeti je treba. Veseli me, da imamo Prekmurci danes toliko raznovrstnih in plodovitih ustvarjalcev. Med svojim obiskom doma sem se srečal z vsemi, ki jih navajate in žal mi je, da ne morem ostati z njimi. Osebnostno sem zdaj spoznal tudi *Jožeta Olaja* in *Jožeta Livijena*. Za oba si želim, da bi se vrnila k poeziji in pri njej ostala, pisala, bila osvojena od nje bolj kot od drugih osvajajočih stvari, katerim pa sicer – roko na srce – tudi sam včasih zapadem.«

– Kakšna in kolikšna je vaša družina? Imate potomstvo? Kje vse ste bili zaposleni? Menda sta delala skupaj na Državni železnici, a ne da bi vedela drug za drugega, s prekmurskim književnim ustvarjalcem Evaldom Flisarjem! Kakšen je vaš socialni status danes? Zdaj ste baje »prostovoljno nezaposlen«. Kaj to pomeni? Saj imate še nekaj let do upokojitve.

»Imam dva sinova. Starejši je že pri poklicu, mlajši bo letos na univerzi končal šolanje za medicinskega tehnika, vmes namerava leto dni delati, nato pa se vpisati na študij medicine. Po starejšem sinu imamo že tudi štiriletnega vnuka. V Avstraliji sem opravljal različna dela, od obiranja grozdja, jabolk, limon, pomaranč in paradižnikov do dela v železarni, na železnici in pošti. Zmeraj sem bil pripravljen prijeti za kakršnokoli delo in nikoli nisem bil odvisen od socialne podpore. Zdaj pa bo, po

vrnitvi v Avstralijo, moj socialni status začasno brezposeln. Zaradi reorganizacije na pošti, kjer sem bil nazadnje zaposlen, je postalo moje delovno mesto odvečno. Dali so mi na izbiro: ali prekvalifikacija za drugo delovno mesto ali odpravnina. Izbral sem slednje in si s tem med drugim tudi omogočil počitnice v Sloveniji.

Da, tudi Evald Flisar je v sedemdesetih letih nekaj časa delal pri isti železnici kot jaz, vendar se nisva nikoli srečala. Lani sva se o tem pogovarjala v Vilenici. Povedal mi je, da mu je takrat v Sidneyu znano profesionalno gledališče uprizorilo igro, seveda v angleščini in za širšo avstralsko javnost. O tem nisem vedel ničesar, ker sem si takrat začel ustvarjati družino in dom in za kulturno zanimanje ni bilo časa. Poleg tega smo nekaj časa živeli v Wollongongu. Kot mi je povedal, Flisar v Sidneyu sploh ni zahajal v slovenske organizacije, sam pa tudi komaj kdaj in tako se tudi tam nisva mogla srečati. V nacionalni knjižnici v Sidneyu bom moral malo pobrskati po starih časopisih, ker me zelo zanima, katero Flisarjevo igro so predstavili in kakšen je bil kritiški odziv.«

– Vaša druga, najnovejša pesniška zbirka, Veku bukev je izšla pri Pomurski založbi v Murški Soboti. Bo to poslej »vaša« založba? Kaj bi dala primerjava med prvo zbirko Aurora Australis in drugo Veku bukev?

»Primerjavo med prejšnjo in zdajšnjo zbirko in kaj bi takšna primerjava pokazala, prepuščam ljudem, ki se ukvarjajo s takimi zadevami. Kdor je prebral obe knjigi, si lahko o vsaki sam ustvari svoje mnenje. Veku bukev je v marsičem podobna Aurori Australis, vendar je tudi drugačna. V obeh zbirkah – kot v spremni besedi ugotavlja *dr. Igor Maver* – očitno ostajam »še vedno razpet v bolečini med Erosom in Thanatosom, med erotičnim doživljanjem domovine ter željo po fizičnem in duhovnem nehanju ter bližini smrti, ki prinaša odrešitev«. V Aurori Australis (zadnji cikel) kot v Veku bukev (prvi cikel) se ukvarjam s pomenom in smislom naše zablodelosti, bivanja, razpadanja in umiranja v tujini. V obe zbirki sem postavil tudi čisto avstralsko sceno, kjer je stara domovina popolnoma izbrisana. V Aurori Australis je to cikel Jabolčne pesmi, v Veku bukev pa cikel Senčas. Veku bukev je, razen zadnjega cikla, oblika dvogovora med pišočim in nekakšnim mrjočim duhom v njem, vendar pa sogovornik nastopa tudi kot domovina, mati, zemlja. Zbirka Veku bukev je posvečena veku bukev, torej mladostnemu času, preživetemu med njimi, plezanju po njih, vrezovanju črk in srčkov v njihovo skorjo. Je obračun: to naj bi bilo zadnje vračanje tako daleč nazaj, v teh pesmih naj bi se zadnjič navezoval na staro domovino. To pomeni, da bi v bodoče rajši pisal pesmi, ki bodo popolnoma očiščene domovinske in spominske patine, nekako kot je v Veku bukev cikel Senčas, čeprav to najbrž ne bo povsem lahko. Z omenjeno patino pa bo še vedno obremenjena neke vrste poezija v prozi, ki sem jo pisal vzporedno z nastajanjem zbirke Veku bukev in ki jo moram še dokončati. Če bo Pomurska založba poslej »moja« založba? Ne vem, to je odvisno od njenih pogojev, sploh pa od tega, če bom še kaj ustvaril in jih ponudil. Če me sprejme, mi bo to zelo drago.«

– Ste med tokratnim obiskom doma imeli čas za sprehod po goričkih gozdovih, za to, da prisluhnete veku bukev, pogledate začetnice imen, vrezane v bukovo skorjo? Ste bili to pot »zmes« ali »vmes«? Kofikšna je za vas razdalja med Svetim Jurijem in Sidneyem?

»Razdalja med Svetim Jurijem in Sidneyem je dosti krajša kot razdalja med Sidneyem in Svetim Jurijem. Kako to? Iz Sidneya se pot v domovino vleče, ker je

polna pričakovanj, starih spominov, nestrpnosti, neučakanosti. Povratek v Sidney mine hitreje, ker je duša pomirjena, zadovoljena, polna svežih vtisov, nahranjena do naslednjega obiska. Vožnja sama lahko traja različno, odvisno od števila postankov. Z enim vmesnim postankom traja potovanje manj kot 24 ur. Vendar sem tokrat bil na poti več kot 27 ur: Sidney–Manila–Bangkok–Abu Dhabi–Frankfurt–Ljubljana. V Slovenijo sem se prvič vrnil po 16 letih leta 1983. V Beogradu sem bil pošteno zaslišan in čeprav zasliševalcu nisem dal informacij o delovanju določenih ljudi v Avstraliji, kar ga je zanimalo bolj kot to, da sem z vojaškim pozivom pihnil čez mejo, me je pustil oditi. Beograd takrat in nikdar več. Doma sem bil ponovno v letih 1984, 1986, 1994 in letos. Vsakokrat, tudi tokrat, sem ure in ure prehodil po goričkih gozdovih, iskal gobe, se v miru umiril. V svežini bukev sem kot nekoč bil spet deček. Ko sem tu, sem zmes, SemzmeS.«

– Kakšna je bila pravzaprav vsebina, namen, smisel vašega zadnjega, letošnjega obiska v domovini? Prišli ste na povabilo slovenske vlade in bili v skupini 18 urednikov slovenskih javnih medijev iz vsega sveta. Ampak prišli ste zlasti zaradi predstavitve knjige Veku bukev. Vaš pogled na »doseženo stopnjo slovenske osamosvojitvene demokracije«? Beseda, dve o vaših načrtih, o »prodajanju Slovenije v Avstraliji«, saj vrniti se, kot sami ugotavljate, ne bi bilo praktično? O sinovih načrtih, da bi izvažal v Slovenijo?

»V skupini urednikov slovenskih medijev iz vsega sveta sem zastopal štiri-najstidnevnik Glas Slovenije iz Melbourn in literarno glasilo Svobodni razgovori iz Sidneya. Namen teh srečanj je bil, da se uredniki z različnih celin spoznamo med sabo, si izmenjamo informacije o svojem delu in navežemo stike, da smo se srečali s predstavniki vlade, RTV in drugih ustanov ter jim izrazili naše potrebe in želje po boljšem pretoku informacij. Ker pa je s tem obiskom sovpadel izid moje pesniške zbirke, sem seveda prišel tudi na njeno predstavitev. Demokratizacija v Sloveniji se seveda še v razvoju. Galileo bi vzkliknil: In vendar se premika. V kratkem času, odkar je Slovenija v popolni tranziciji in z ozirom na izgubljeno jugoslovansko tržišče ter na še vedno trajajočo vojno v bližini, ste prišli zelo daleč. Pravzaprav je čudež, kako vseeno napredujete, imate visok standard, stabilen tolar, založene trgovine, čudovite hiše in lepe avtomobile. Ali sploh še komu pade na pamet, da bi emigriral? No, če bi stalno živel v Sloveniji, bi jo mogoče videl tudi še kako drugače. Moji načrti? Po vrnitvi v Sidney čimprej najti zaposlitev, končati in izdati knjigo poezije v prozi, zbirko črtic, premisliti, ali bi bilo vredno nadaljevati in zaključiti že pred leti začeti roman, napisati še kaj pesmi, kaj prevesti.

»Prodaja Slovenije v Avstraliji? Kolikor mi bo dopuščal čas, lahko morda kaj malega storim v kulturi. Recimo poskusim najti založnika za izdajo prevoda slovenske knjige. Mogoče bi lahko poskušal dobiti interesenta za odkup kakšnega dobrega slovenskega filma. Kot za večino drugih izseljenih rojakov stalna vrnitev v Slovenijo tudi zame ne pride več v poštev. Tu imam dom, sinova, vnuka, skratka, tu sem že doma. Računati moram tudi na avstralsko pokojnino. Sin ima nekaj idej, ne pa kapitala. Ne pozna evropskega tržišča, ki je že tako zasičeno z vsem mogočim. Preden se bo odločil za kakšno veliko potezo, če se sploh bo, bo preteklo še precej časa.«

Branko Žunec